
AÇIK MEDENİYET ve SOSYAL İÇERME

*Recep ŞENTÜRK**

ÖZET

Medeniyetler arası ilişkilerin giderek yoğunlaştığı bir dünyada yaşıyoruz. Küreselleşme çağından önce sadece birbirine coğrafi olarak komşu olan medeniyetler birbiriyle ilişki ve alışveriş içindeydi. Ancak günümüzde ilerleyen iletişim ve ulaşım araçları sayesinde, dünyadaki bütün medeniyetler birbiriyle ilişki içine girdi ve birbirini siyasî, ekonomik ve kültürel açıdan etkilemeye başladı. Mesela eskiden Çin sadece Hind ve İslam medeniyeti ile yoğun ilişki içindeydi ama günümüzde yeryüzünde Çin'in ekonomik ilişki içinde olmadığı hiç bir medeniyet yoktur. Avrupa önceden sadece kendisinin coğrafi komşusu olan İslam medeniyeti ile ilişki içindeyken şimdi bütün dünya medeniyetleri ile ilişki içindedir. Aynı şekilde bu gün bütün dünya medeniyetlerini etkileyen Amerika'nın eskiden başka medeniyetlerle karadan coğrafi sınırı olmadığı için varlığı bile zor biliniyordu.

Anahtar Kelimeler: Açık ve Kapalı Medeniyetler, İslam Medeniyeti, Osmanlı Medeniyeti, İbni Haldun

Sadece coğrafi açıdan komşu olanların değilde bütün medeniyetlerin birbirini etkilemeye başlaması medeniyetler arası ilişkilerde yapısal bir dönüşümdür.

* Prof. Dr., Fatih Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Ancak, söz konusu bu yapısal dönüşüm karşısında nasıl bir tutum sergileneceği ve medeniyetsel çoğulculuk ilkesine dayalı çok medeniyetli bir dünya düzeninin nasıl kurulup sürdürüleceği konusunda, dünyanın güçlü aktörleri olan Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Çin, Rusya ve Hindistan tarafından yeni bir fikir veya proje ortaya sunulmamaktadır. Her medeniyet eskiden olduğu gibi adeta sadece kendi üstünlüğünü veya hâkimiyetini sağlama hesabı içindedir.

Ancak ilişkilerin yapısı değiştiği halde, karşılıklı dışlayıcı yaklaşımların ve dünya düzeni konusundaki tek bir medeniyetin dışlayıcı tutumların hala eskisi gibi muhafaza edilmesi dünyada ciddi bir kriz doğurmaktadır. Medeniyetler arasındaki bu kriz, global sosyal içerme anlayışında dayalı çok medeniyetli bir dünya düzeni anlayışı ve bunun gerektirdiği küresel bir yapılanmayla aşılabılır.

Bence, medeniyetler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan bu yeni yapı, “açık medeniyet” diye isimlendirdiğim bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde, küreselleşme süreciden yoğunluğu giderek artan medeniyetler arası ilişkilerin Huntington’un tahmin ettiği şekilde medeniyetler çatışmasına dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.

AÇIK VE KAPALI MEDENİYETLER

Açık ve kapalı medeniyet ayrımı medeniyetlere bakışta yeni bir yaklaşımdır. Açık medeniyet, başka medeniyetlere karşı ayırım yapmaksızın sosyal içerme yaklaşımını benimseyen medeniyettir. Kapalı medeniyet ise kendisinden başka medeniyetlere karşı sosyal dışlama siyaseti güden medeniyettir. Açık medeniyet, küresel seviyede sosyal içerme yaklaşımını benimseyen medeniyetsel çoğulculuk ilkesine dayalı bir dünya düzeni öngörür. Buna karşılık, kapalı medeniyet kendisi dışındaki medeniyetleri hiçe sayarak, kendisinin yegane hâkim olduğu bir dünya düzeni öngörür.

Batı medeniyeti, tarihte daima kapalı medeniyet yaklaşımını benimsemiştir. Batı başka medeniyetlere açık bir tutum sergilemek bir yana, kendi içindeki dini ve siyasî görüş ayrılıklarına bile tolerans gösterecek bir teoloji, siyasî anlayış ve hukuk sistemi geliştirememiştir. Batı tarihî tek bir Hıristiyan mezhebinin diğer Hıristiyan mezheplerini yok etme çabasının doğurduğu savaşlarla doludur. Hıristiyan mezheplerine göre sadece kendi mensupları kurtulaşa erer ve cennete gitmeye hak kazanırdı.

Ancak modern dönemde bu bağnaz yaklaşım akılcılık ve laiklik yoluyla aşılmaya başlanmıştır. Nihayet Hıristiyan mezhepleri de birbirlerine karşı yakın zamanlarda nisbi bir tolerans geliştirmişlerdir. Bu nedenle, daha önce bir-

biriyle savaşıyor, birbirini Hıristiyan bile kabul etmeyip cehennemlik gören ve birbirine karşı misyonerlik faaliyeti sürdüren Katolik ve Ortodoks mezhepleri arasındaki ilişkiler açısından, Papa'nın İstanbul'daki Rum Patriğini ziyareti tarihî önem taşımaktadır. Bu yüzden Batı din ve düşünce hürriyetini akılcılık ve laiklik sayesinde tanımıştır. Ancak Batı medeniyetinin bu konudaki problemini tam anlamıyla aştığını söylemek zordur.

Günümüzde ise Batı medeniyeti içerisinde Batı-dışı medeniyetlere karşı tutum belirgin değildir. Halen Batı dünyası açık medeniyet modeli ile kapalı medeniyet modelini savunanların çatışmasını yaşamaktadır. Batı'da 11 Eylül trajedisinden sonra kapalı medeniyet yaklaşımı daha da güçlenmeye başlamıştır. Huntington ve Fukuyama Amerika'da "kapalı medeniyet" yaklaşımının önde gelen savunucularıdır. Avrupa birliğinin Türkiye'ye karşı yaklaşımında da, Avrupa'yı açık medeniyet görenler ile kapalı medeniyet görenler çatışmaktadır.

İslam medeniyetine gelince—aşağıda açıklayacağım sebeplerden dolayı—açık medeniyet modelinin en çarpıcı tarihî örneğini oluşturmaktadır. Hindistan'dan Endülüs'e, Yemen'den Balkanlara kadar geniş bir coğrafya içinde birçok medeniyet İslam yönetimi altında asırlar boyunca yaşamıştır. Dünya tarihinde başka medeniyetlere bu kadar açık başka bir medeniyet görülmemiştir. İslam medeniyeti kuruluşundan itibaren Yahudi, Hıristiyan ve Zerdüşt medeniyetlerini himayesi altına almış ve onları korumuştur. Daha sonra İslam'ın gücünün Hindistan'a yayılması ile birlikte, Budist ve Hindu dinlerinin mensupları da İslam yönetimi altında yaşamaya başlamışlardır. Huntington'un bahsettiği dokuz dünya medeniyetinden altı tanesi tamamen veya kısmen barış içinde İslam yönetimi altında yaşamıştır: İslam, Afrika, Hind, Ortodoks, Budist ve Endülüs'ü tecrübesinde olduğu gibi kısmen Batı. Huntington'un sözünü ettiği medeniyetlerden, sadece Çin, Japon ve Latin Amerika medeniyetleri İslam yönetimi altına girmemiştir.

Huntington'un iddia ettiği gibi medeniyetler arasındaki kültür ve değer farklılıkları kaçınılmaz olarak çatışmaya dönüşmek zorundaysa, yukarıda adları geçen medeniyetler nasıl oldu da Müslümanların yönetimi altında asırlarca birlikte yaşayabildiler? Tarihî tecrübe medeniyetler çatışmasının zorunlu olmadığını göstermektedir. Ancak Batı medeniyetinin dünya hâkimiyetini arzulayan kapalı medeniyet savunucusu kuramcılar, medeniyetler çatışmasının kaçınılmaz bir kader olduğunu bilimsel bir veri gibi savunmaktadırlar.

Sosyal içermeye dayalı çok medeniyetli bir sosyal ve siyasî yapı kuran İslam medeniyeti tecrübesi göstermektedir ki Huntington'un bilmediği bir dünya düzeni modeli sayesinde çeşitli medeniyetlerin bir arada yaşayabilmesi

mümkündür. Aynı tecrübeden ve birikimden hareketle günümüzde yeniden “açık medeniyet” anlayışına dayalı bir dünya düzeni neden kurulmasın?

TARİHTE AÇIK MEDENİYET DENEYİMLERİ

Yukarda açık medeniyet olarak sınıflandırdığımız İslam medeniyetinin diğer medeniyetler ile ilişkilerini tarihî tecrübe ışığında kısaca gözden geçirmekte yarar var. İslam medeniyeti yedinci yüzyılda ortaya çıkışından itibaren diğer medeniyetlere açık bir tavır sergilemiş ve böylece adeta eski medeniyetleri himayesi altına almıştır denebilir. Diğer medeniyetlere karşı bu açık tutum o gün için beklenmedik ve şaşırtıcı bir yaklaşımdır. O dönemde hâkim olan dışlayıcı kapalı medeniyet anlayışına dayalı medeniyetler arası ilişkiler göz önüne alındığında, güçlü ve galip İslam medeniyetinin diğer medeniyetleri yok etmesi ve mensuplarını zorla asimile etmesi gerekirdi. Hâlbuki İslam şaşırtıcı bir şekilde en güçlü ve genç olduğu dönemlerde başka medeniyetleri himayesi altında tutmuştur.

İslam tarafından kurulan çok medeniyetli sosyal sistem günümüzde tarihçiler tarafından “millet sistemi” olarak isimlendirilmektedir. Millet kelimesi, dinler tarihî, Fıkıh ve Kelam ilminde kullanılan bir kavramdır. Burada millet kelimesi bir din etrafında birleşmiş toplum demektir. Mesela Yahudiler, Kıptiler, Katolikler, Budistler, Hindular bu anlamda birer millettir. Millet yerine klasik literatürde ‘medeniyet,’ ‘hadara,’ ‘umran’ gibi terimler de kullanılmıştır. Bu terimlerin hepsi toplum anlamını içermektedir.

Günümüz sosyal bilimlerinde ise söz konusu toplumlar birer medeniyet (civilization) olarak isimlendirilmektedir: İslam medeniyeti, Yahudi medeniyeti, Hindu medeniyeti vb. Nitekim Huntington’un medeniyet sınıflaması da temelde din ve mezhep ayrımları üzerine kurulmuştur.

Aynı şekilde, Batı’da giderek artan sayıda aydın, Batı medeniyetini “Yahudi-Hiristiyan medeniyeti” (Judeo-Christian civilization) olarak isimlendirmeyi tercih etmeye başlamıştır. Bir yandan Batı’nın laikleştiği ve dinden uzaklaştığı söylenirken, diğer yandan Batı medeniyetinin din temelinde “Yahudi-Hiristiyan medeniyeti” olarak yeniden tanımlanması çarpıcıdır.

Ayrıca bir dönem artık bir medeniyet olarak hayatını tamamlayarak öldüğü öne süren İslam’ın da Huntington gibi sosyal bilimciler tarafından yaşanan bir medeniyet olarak tanımlanması da ilginçtir. Müslüman toplumların bir medeniyet oluşturdukları düşüncesi de din sosyal örgütlenmesinin belirleyiciliği düşüncesinde temellenmektedir.

Bütün bunlar bir yandan aydınlanma filozofları ve pozitivist sosyolojinin kurucuları tarafından bilim ilerleyince ortadan kalkacağı tahmin edilen din

olgusunun global düzeyde sosyal davranış ve ilişkileri hala son derece ciddi bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Diğer yandan modern sosyal bilimlerde özellikle medeniyetlerin tanımı ve medeniyetler arası ilişkilerde dine yapılan bu vurgu, Fıkıhçıların nizam-ı âlem dedikleri toplumsal düzeni inşa ederken temel ünite olarak aldıkları dini grupların hala sosyal bilimlerde temel bir analiz ve yapılandırma ünitesi olarak varlığını ve önemini sürdürdüğünü göstermektedir.

Fıkıh mikro düzeyde insanın veya âdemînin davranış ve ilişkilerini düzenlerken makro düzeyde milletlerin davranış ve ilişkilerini düzenlemiştir. Zaten Fıkıh'ın konusu genel olarak insanın amelleri, hak ve vazifeleridir.

Nitekim Hanefi Fukahasına göre, 'ismet âdemiyetledir' yani dokunulmazlık insan olmanın doğal gereğidir. Şafii Fukahasına göre ise 'ismet iman veya eman iledir' yani dokunulmazlık iman sahibi müslümanların ve eman sahibi zimmilerin hakkıdır. Şafiilere göre, zimmilik statüsü sadece Ehl-i Kitab olarak isimlendirilen Yahudi ve Hıristiyanlara tanınır; başka dinlerden onlara Ehl-i Kitab'a tanınan haklar tanınmaz. Ancak, Hanefi mezhebine göre, önemli olan âdemiyettir yani insan olmaktır, din önemli değildir; dolayısıyla dinlerine bakmaksızın bütün insanlara aynı haklar tanınmalıdır.

Buradan hareketle Şafîilerin İslam medeniyetini sadece Hıristiyan ve Yahudi medeniyetlerine açık tuttuklarını ancak diğer medeniyetlere kapadıklarını söylemek mümkündür. Buna karşılık, Hanefiler İslam medeniyetini bütün insanlığa açık tutmuşlardır.

Sosyal içerme siyaseti açısından bakıldığında Hanefiler evrenselci bir yaklaşım sergilerken, Şafîiler cemaatçi bir yaklaşım sergilemişlerdir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Şafiilere göre İslam medeniyetinin nesnesi İbrahimiyyet (İbrahimî dinlere mensup olanlar) iken Hanefilere göre İslam medeniyetinin nesnesi Âdemiyettir yani tüm insanlıktır.

Malikî Fıkıh'ının hâkim olduğu Endülüs İbrahimiyyete dayalı bir çoğulculuğun örneğini oluştururken, Hanefi Fıkıh'ının hâkim olduğu Hindistan Âdemiyete dayalı bir çoğulculuğun örneğini teşkil etmiştir. Şimdi bir iki örneği biraz daha yakından inceleyelim.

ENDÜLÜS: İBRAHİMİYET TEMELİNDE AÇIK MEDENİYET

Endülüs Emevi Devleti İslam'ın ürettiği açık medeniyet anlayışının bütün dünyada bilinen en güzel örneklerinden biridir. Bugün İspanya olarak bilinen ülke, o zaman Müslümanların yönetiminde Endülüs olarak biliniyordu. Endülüs'te Müslümanların yönetimi altında iki İbrahimî din daha yaşıyordu: Hı-

ristiyanlık ve Yahudilik. Böylece üç medeniyet asırlar boyunca bir arada yaşamıştır.

Endülüs örneğini tarihte mümkün kılan siyasî ve hukukî düzenleme İslam Kelam ve Fıkıh'ında temellenmiştir. İslam din olarak kendini Hıristiyanlık ve Yahudiliğe diğer dinlerden daha yakın hisseder çünkü Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed hepsi Hz. İbrahim'in soyundandır. İslam yönetimi altında Yahudi ve Hıristiyanlar'a Ehl-i Kitab denilir ve kendilerine diğer dinlerin mensuplarından daha fazla yakınlık gösterilir. Mesela onların kestikleri hayvanların etleri yenilir ve kadınlarıyla evlenmek dinen caiz kabul edilir.

Endülüs'te sosyal yapının İbrahimiyyet temelinde sosyal içerme özelliği yansıttığını söyleyebiliriz. Zaten o dönemde o bölgede başka dinden insanlar yaşamıyordu. Dolayısıyla orada yaşayan bütün insanlara açık bir toplumsal düzen inşa edilmişti.

HİNDİSTAN: ÂDEMİYET TEMELİNDE AÇIK TOPLUM

İslam'ın sadece Ehl-i Kitab olarak bilinen Yahudi ve Hıristiyanlara azınlık hakları verdiği, Ehl-i Kitab olmayanları dışladığına dair yaygın bir kanaat vardır. Halbuki bu kanaat sadece yukarıda bahsettiğimiz şekliyle Şafiî mezhebine mensup fıkıhçılara ait bir görüştür çünkü onlara göre İslam hukukunun konusu, İbrahîmî dinleri kabul edenler (Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi)dir ve Fıkıh sadece bu insanlara açık bir toplum düzeni kurmalıdır. Ancak yukarıda işaret ettiğimiz gibi bu görüşe katılmayan fıkıhçılar da vardır. Bunların başında Hanefî mezhebine mensup olan fıkıhçılar gelmektedir. Çünkü Hanefîlere göre Fıkıh bütün insanlara (âdemî) açık en genel sosyal içerme yaklaşımına sahip bir sosyal sistem önerir.

İslam medeniyetinin Ehl-i Kitab dışındaki medeniyetlere açık olduğunun en somut tarihî örneği Hindistan'daki Babürlüler devletidir. Müslümanlar Hindistanı fethettikten sonra ineğe tapıyorlar diye putperest olarak görüp Hindularını dışlamadılar. Tam tersine onlara da Ehl-i Kitab'a tanınan hakları tanıdılar ama kestikleri hayvanların etlerini yemeyip, kadınlarıyla evlenmeyi dinen caiz görmediler.

Hindistan'da Hanefî mezhebine dayalı bir Fıkıh hâkimdi ve Hindulara bakışta âdemiyet ilkesine dayalı bir sosyal içerme yaklaşımının uygulamaya konulduğu görülmektedir. Eğer Hindular Ehl-i Kitab olmadıkları için dışlanmış olsaydı çok ciddi problemler yaşanabilirdi. Ancak tam tersine asırlarca İslam medeniyeti altında yaşamış olan Hindular serbest bir şekilde medeniyetlerini günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

Böylece günümüzde yaygın olan bir kanaatin yanlışlığı da ortaya çıkmaktadır: İslam sadece Ehl-i Kitab'a değil, tüm dinlere ve insanlara açık bir medeniyettir. Endülüs tecrübesinden farklı olarak Hind tecrübesinin ortaya koyduğu tarihî gerçek budur. Küreselleşen dünyamızda İslam'ın tüm din ve ideolojilere açık olduğunun tarihî örneklerle bilinmesi son derece önemlidir. Bu açıdan Hindistan tecrübesi günümüzde Müslümanların medeniyetler arası ilişkilere bakışlarında ve sosyal içerme yaklaşımlarını belirlemelerinde çok önem taşımaktadır.

OSMANLI: AÇIK MEDENİYET MODELİNİN KURUMSAL MODERNİZASYONU

Bir başka merak edilen soru da İslam medeniyetinin sosyal içerme anlayışının modern çağın getirdiği yeni insan hakları anlayışı ve yönetim tarzıyla uyum sağlayıp sağlayamayacağıdır. Bu sorunun cevabı açısından 19. yüzyılda Osmanlı tecrübesi son derece önemlidir. Divandan Parlamenta'ya geçerek, Osmanlılar modernleşme döneminde açık medeniyet yaklaşımının sadece klasik siyasî yapı ile değil modern sosyal kurumlarla da uygulanabileceğinin örneğini sunmuşlardır.

Âdemiyet esasına dayalı insan hakları ve çoğulculuk yaklaşımını benimseyen Hanefî mezhebine mensup olmak Osmanlıların modern kurum ve kavramları benimsemelerini kolaylaştırmıştır. Mesela 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı bütün vatandaşlara İslam hukukuna göre zaten âdemiyetle kazanılan hayat hakkı, mülkiyet hakkı, din özgürlüğü, onurun dokunulmazlığı gibi hakların verildiğini garanti etmiştir. Ancak bu belge bir kodifikasyon (kanunlaştırma) belgesi olarak görülmelidir yoksa İslam hukukunda olmayan bir takım hakların verilmesi söz konusu değildir. Aynı durum Mecelle örneğinde de görülmektedir. Mecelle yeni kanunlar koymak yerine zaten mevcut olan kuralları kanunlaştırmıştır.

Osmanlı'nın son döneminde uygulamaya konulan Meşrutiyet yönetimleri önemli kurumsal yenilikler getirmiş ve İslam'ın anayasal parlamenter sistemi kabul ettiğinin ilk tecrübesini göstermiştir. İlk olarak seçimler yapılmış ve neredeyse yarısı Müslüman olmayanlardan oluşan parlamenterden oluşan bir Osmanlı parlamentosu bir sene faaliyet göstermiştir. Bir yıl devam eden bu ilk tecrübe daha sonra İkinci Meşrutiyet ile tekrar başlamıştır ve İstanbul işgal edilip Osmanlı Meclisi İngilizler tarafından kapatılıncaya kadar devam etmiştir.

Halife, Şeyhülislam ve Ulemanın onay ve desteği ile gerçekleştirilen bu kurumsal reformlar, İslam'ın sunduğu açık medeniyet anlayışının modern siyasî anlayışla uygulanmasının ilk örneğini ortaya koyması açısından son derece

önemlidir. Ancak İslam dünyasında hafıza zinciri koptuğu için, Osmanlı devletinin yıkılmasından sonra hatta günümüzde bile İslam'ın demokrasi, anayasal ve seçime dayalı parlamenter sistem ile bağdaşır mı bağdaşmaz mı tartışması dünyanın birçok yerinde sürmektedir. Hâlbuki bu soruların cevabı neredeyse iki asır önce Osmanlılar tarafından bir şekilde verilmiş ve uygulama ve kurumların ona göre reforme edilmesi süreci başlatılmıştır.

Günümüzde Osmanlı tecrübesinin unutulmuş olması, sosyal içerme, insan hakları ve demokrasi konusunda İslam'ın nasıl bir yaklaşıma sahip olduğuna dair aynı soruların tekrar sorulmasına yol açmaktadır. Hâlbuki bu bağlamda yapılması gereken şey, adeta tekerleği yeniden icat etmeye çalışmak yerine, varolan düşünce birikimi ve onun tarihî uygulamasının kazandırdığı deneyim üzerine yeni şeyler inşa etmeye çalışmaktır.

Osmanlı'nın hâkim olduğu Yemen'den Balkanlara ve Kuzey Afrika'ya kadar olan coğrafyada mevcut birçok medeniyet Osmanlı'nın daha önceki İslam devletlerinden devraldığı ve daha da sistemleştirerek uyguladığı açık medeniyet yaklaşımı sayesinde hem klasik hem de modern dönemde birçok medeniyeti birlikte yaşatmayı başarmıştır. Bu sayede Osmanlı mozaigi içinde yer alan bir çok farklı medeniyet hala yaşamaya devam etmektedir. Osmanlı'nın yıkılmasından sonra, bu coğrafyaya kapalı medeniyet yaklaşımı hâkim olmaya başlamış, insanları tektip bir düşünme tarzına zorlamadan dolayı hem Baklanlar hem Kuzey Afrika ve hem de Orta Doğu'da sosyal ve siyasî çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar hala da devam etmekte ve giderek daha kronik bir hal almaktadır.

YENİDEN AÇIK MEDENİYET İÇİN İBN HALDUN

Yukarda ortaya koyduğumuz tarihî deneyimler medeniyetler çatışmasının kaçınılmaz olmadığını, açık medeniyet modelininin tarihî uygulamalarını da kısaca gözler önüne sererek göstermiştir. Günümüzde yoğunlaşan ve adeta küresel düzeyde içiçe giren medeniyetler arası ilişkilerin açık medeniyet anlayışına göre yeniden barışçı bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Endülüs, Hindistan ve Osmanlı tecrübeleri bu açılardan günümüz insanlarına ışık tutabilir.

Açık medeniyet anlayışının daha iyi anlaşılabilmesi ve bu anlayıştan hareketle çok medeniyetli bir dünya düzeninin kurulabilmesinde faydalı olabilecek iki öneriyle bu yazıyı sonuçlandırmak istiyorum.

Birinci önerim, günümüz dünyasındaki medeniyetler arası ilişkilerin İbn Haldun'un medeniyet kuramı açısından incelenmesine yöneliktir. İbn Haldun, kapalı medeniyet yaklaşımının savunucusu Huntington'dan bu konuda in-

sanlığa daha güzel yol gösterecektir. Medeniyet ve medeniyetler arası ilişkiler günümüzde çok yoğun tartışma konusu olduğu halde, bundan asırlar önce 'medeniyet ilmi'ni kuran İbn Haldun'u hatırlamazlıktan gelmemiz hiç te doğru değildir.

İkinci önerim, medeniyetsel arası ilişkilerin düzenlenmesinde tarihte açık medeniyetin kurumsal planda uygulanmasını yansıtan Fıkıh geleneğinin yeniden okunmasıdır. Yukarıda bahsettiğim 'millet sistemi'nin hukukî temeli Fıkıh tarafından sağlanmıştır. Aynı şekilde, modernleşme döneminde Osmanlılar Fıkıh'ı dönemin ihtiyaç ve anlayışlarına göre yeniden yorumlayıp kurumsal reformlar yapmışlardır. Yukarıda işaret ettiğimiz Endülüs, Hindistan ve Osmanlı tecrübelerinin temelinde Fıkıh'ın kısa ifadesiyle 'İbrahimiyyet' veya 'âdemiyet' ilkesine dayalı sosyal içerme yaklaşımı bulunmaktadır.

İbn Haldun'a göre Fıkıh'ın amacı medeniyeti korumaktır. Burada medeniyetten maksat en geniş anlamda insan toplumdur yoksa sadece İslam medeniyeti değildir. Medeniyetin korunması hedefine de insanların maslahatlarının yani hayatın, mülkiyetin, din özgürlüğünün, aile ve onurun dokunulmazlığının evrensel planda bütün insanlar için garanti altına alınması ile ulaşılabilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, İbn Haldun'un medeniyet kuramıyla medeniyetlerin nasıl işlediğini empirik olarak anlayıp, küreselleşmenin ortaya çıkardığı medeniyetler arası ilişkilerin yeni düzenini tekrar anlamaya çalışmamız gerekmektedir. Mevcut medeniyet anlayışları ve medeniyetler arası ilişkilerin geleceğine dair kuramlar yerine İbn Haldun bize bütün medeniyetleri koruma altına almayı amaçlayan açık medeniyet anlayışını yansıtan bir bakış açısı sunmaktadır. Yeniden açık medeniyete giden yol, insanlığın önce medeniyet kuramını sağlıklı bir tartışma zeminine oturtması ile başlayacaktır.

Günümüzde başta ABD, BM ve AB gibi güçlü global aktörlerin, mahallî güce sahip aktörlerin, aydınların, din ve devlet adamlarının açık medeniyet yaklaşımını benimsemeleri küresel seviyede medeniyetler arası ilişkilerin geleceği açısından hayati önem arz etmektedir. Ancak açık medeniyet anlayışını ve onun tarihî uygulamalarını dünyaya tanıtmak görevi araştırmacıları beklemektedir.▽